

ПЛОВДИВСКИ УНИВЕРСИТЕТ „ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ“

ФИЛОСОФСКО-ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

КАТЕДРА „ПРИЛОЖНА И ИНСТИТУЦИОНАЛНА СОЦИОЛОГИЯ“

АНОТАЦИЯ И ПРИНОСНИ МОМЕНТИ

В НАУЧНИ ПУБЛИКАЦИИ

на

гл. ас. д-р Тихомир Николов Митев

на основание чл. 65 от Правилника за развитие на академичния състав на
Пловдивски университет

с които той участва в конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент“,
област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки,
професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за
културата (Социология – социални изследвания на науката и технологиите)

След приключване на дисертационния ми труд *Условия за устойчивост на хетерогенните общности* и придобиването на научната степен доктор по социология през 2007 г., изследователските ми интереси окончателно се фокусираха върху изучаване на науката и технологиите от социалнонаучна перспектива. През последните десет години преимуществено съм се занимавал с изследвания в тази област и по-конкретно в условно разграничимите две основни направления – *наука и технологии* и *наука и образование*, – в които специализирах и в които са основните ми приноси. През този период съм участвал в екипите на над десет изследователски проекта (сред които такива, подкрепени от Фонд научни изследвания, Европейската научна фондация, Шеста рамкова програма на Европейския съюз и Програмата Еразъм+), работили по проблемите на социалните изследвания на науката и технологиите. Някои от публикациите ми през тези години са резултат от работата ми в техните рамки, а други – плод на личните ми творчески усилия и търсения. Някои от тях са индивидуални, а други – в съавторство с мои колеги. За вдъхновяващата съвместна работа съм благодарен на всички тях!

I. Анотация и приноси моменти в монографичния труд:

Възли и мрежи. Модернизацията на България като инфраструктурно изграждане е втората ми самостоятелна монография. Тя обобщава усилията и изследователските ми търсения от последните близо десет години в областта на социалните изследвания на науката и технологиите. Този труд стана възможен вследствие на дълъг „стаж“ в изучаването на една, така да се каже, несвойствена от гл. т. на „конвенционалната“ социология област – тази на електрификацията и енергетиката. И благодарение на това, днес вече мога не само да си „въобразя“ (по израза на Андерсън) що е то обществото, но и да ме „удари ток“ в старанието да го разбере.

Обсъжданият в монографията изследователски проблем засяга модернизацията на България като инфраструктурно изграждане. Предмет на изследване са отношенията между наука, технологии, инфраструктура, социална среда и политическо управление в полето на електрификацията на страната в периода от Освобождението до средата на XX в. Този избор е мотивиран от стремежа ми да допринеса за реабилитацията на модерните технологии и инфраструктурни системи в ролята им на значим автономен изследователски предмет в българските социални науки, но и на евристичен „вход“ или „прозорец“ за изучаване на по-общите социални процеси и тенденции. И въпреки че трудът изглежда тясно фокусиран върху един, на пръв поглед, инженерен въпрос (електрификацията), трябва да се удържат две важни перспективи: първо, изучаването на внедряването и функционирането на електроенергийната система разкрива **социо-**техническата ѝ „същност“ и, второ, изтъква **социо-техническата** „природа“ на обществото.

Основните приноси моменти от представеното в монографията изследване могат да бъдат резюмирани така:

- Предложен е модел за изучаване на модернизационните процеси, който разчита на емпирично ориентирана и конкретно фокусирана върху инфраструктурното изграждане изследователска стратегия като ефективен подход за преодоляване на недостатъците на макро-анализите. За разлика от последните, които често се опират на не емпирични допускания и генерализации и поради едромасщабния си поглед не рядко губят от очи реалните двигатели на социалните процеси, в представеното изследване като основни действащи сили са разгледани конкретни дейци, осъществили в една или друга степен привиджаните и теоретизирани *post factum* модернизационни траектории;

- За първи път у нас е реализирано изследване, проведено изцяло в традицията на подхода *Големи технически системи* – едно от най-влиятелните направления в областта на социалните изследвания на науката и технологиите. Стъпвайки върху все още доминиращите у нас (историографски като подход и културологични, технически, политологически – като дисциплинарна ориентация) проучвания на

инфраструктурното изграждане на модерна България, изложеното в монографията изследване предлага едно по-широко разбиране за същността и ролята на инфраструктурните системи и електрификацията и доказва тяхната социо-техническа природа;

- Очертани и изявени са етапите на възникване и стабилизиране на социо-техническата мрежа на електроенергийната система и електрификацията на страната. Тези процеси са описани като резултат от взаимосвързаността и взаимоотношенията между отделните им компоненти – политически и социален контекст, технологична среда и предприемачески потенциал, образование и експертна база. Посредством мощния инструментариум на подхода *Големи технически системи*, е разкрит специфичният път на еволюция на електроенергийната система на страната и са идентифицирани профилът и стилът на електрификация, предприет от българските „строители на системи“. Изявяването на тези модели на осъществяване на инфраструктурното изграждане е важен принос в разбирането на генезиса на електроненергетиката, но, също така, е и ценен ресурс при анализите на днешното ѝ състояние от гледна точка на зависимостта ѝ от изминатия път.

- Идентифицираните конкретни „възли“, оформени при изграждането на електроенергийната система и осъществяването на електрификацията на страната (като например частна-държавна енергетика, водни-парни централи и др.), са изследвани във взаимното им преплитане с добре познатите дилеми (либерализъм-протекционизъм, индивидуализъм-комуналност) на българската модернизация. На тях не се гледа като на източник, демиургична историческа сила, метаразказ, детерминиращ социалните процеси; а по-скоро като на продукт, само „връх на айсберг“, в низините на който са замесени хора, технологии, институции и политики.

- Предложен, разработен и обоснован е нов прочит на понятието „възел“, чрез който то да бъде „операционализирано“ и да влезе в емпиричния изследователски арсенал на привържениците на социалните изследвания на науката и технологиите. Най-общо то бе определено така: *„амалгама от хибридни струпвания, възникваща в решетката на социо-техническите връзки, в сърцето на която се заплитат ключови за устойчивостта на реда и/или надеждността на перспективите за промяна конфигурации и отношения“*¹. Защитена е тезата, че именно възлите са „контролни пунктове“ (но и „тесни места“) в осигуряването на устойчивите „енергийни“ потоци вътре в нишките на мрежата и че в техните п(б)римки се крият условията за възможност на социалния/ата ред/промяна.

1 (Митев 2017: 277-278).

II. Анотации и приносни моменти в статии и студии, публикувани през последните шест години.

A) В изследванията на науката и технологиите:

- През 2015 г. публикувах две статии в *International Journal of Actor-Network Theory and Technological Innovation*, в които продължих теоретичните си занимания в областта на социалните изследвания на науката и технологиите (в частност – *Теорията за дейците-мрежи*). В статията *Living with a Dam: A Case of Care Practices in Large Technical Systems*², доразвих някои от идеите, предложени в дисертацията ми и по-късната моя монография *За водите и хората*, и задълбочих подетото от Иван Чалъков³ търсене на диалог между *Теорията за дейците-мрежи* и не-ортодоксалната феноменология.

В статията ми *Where is the missing matter? A comment on “the essence” of additive manufacturing*⁴ се завърнах към самите основи на предложената от Бруно Латур „практическа метафизика“. Търсейки „същността“ на дейците и корените на дейността като неин конститутивен елемент, чрез изучаване на случая на адитивните технологии (3-D принтирането), предложих един хайдегериански прочит на някои от базисните понятия и тезиси на *Теорията за дейците-мрежи*, който целеше да „полира“ нейния инструментариум и да го настрои към появяващи се нови емпирични предизвикателства.

- От 2009 г. насам значителна част от изследователските ми занимания са били посветени на изучаване на електроенергетиката от перспективата на социалните изследвания на науката и технологиите. През 2011 г. с колегите Иван Чалъков и Иво Христов публикувахме монографията *Черните дупки на българската енергетика*⁵. Тя имаше значителен отзвук, претърпя две издания и провокира множество реакции както сред широката публика, така и сред учените от социалните науки.⁶ Изследването,

2 Вж. Mitev 2015. *Living with a Dam: A Case of Care Practices in Large Technical Systems*. In: *International Journal of Actor-Network Theory and Technological Innovation (IJANTTI)*, Volume 7, Issue 2, April-June 2015, Published by IGI Global Publishing, Hershey, USA. (19-29 pages).

3 Вж. Чалъков 1998. *Да направиш холограма*. Книга за учените, светлината и всичко останало. Академично издателство «Марин Дринов»; Чалъков 2015. *За предприемаческата и другата наука*. Издателство «Изток-Запад». 2015).

4 Вж. Mitev 2015. *Where is the Missing Matter?: A Comment on “The Essence” of Additive Manufacturing*. In: *International Journal of Actor-Network Theory and Technological Innovation (IJANTTI)*, Volume 7, Issue 1, January - March 2015, Published: Quarterly in Print and Electronically ISSN: 1942-535X; EISSN: 1942-5368; Published by IGI Global Publishing, Hershey, USA.

5 Вж. Чалъков, Христов, Митев 2011. *Черните дупки на българската енергетика*. ИК „Изток-Запад“, София, 2011.

6 Вж. напр. Димитров, Г. Високият волтаж на добрата социология. В: в. *Култура*, Брой 9 (2627), 11 март 2011.

което реализирахме бе „ангажирано“ в двоен смисъл – от една страна носещо заряда на експертен анализ със силен граждански залог, а, от друга – съблюдаващо принципите на т.нар. „прагматическа“ перспектива, защитавана от *Теорията на дейците-мрежи*. В него разкрихме комплексния характер на българската енергийна система, нейното актуално състояние в годините на „прехода“, зависимостта ѝ от изминатия път и нейната органична свързаност с по-общите социални процеси. Доказахме, че „...специфичната (де)еволюция на българската енергетика в годините на прехода е „привилегирована“ гледна точка за безмилостна дисекция на облика и модела на реалните властови и икономически механизми, господстващи у нас през последните двадесет години.“⁷ И макар че моята работа и отговорности формално се ограничаваха до анализ на данни от медиите, работа с архиви и проучване на литературата, вследствие на която установихме ролята на „кривото огледало на медиите“ при протичането на държавно и олигархично контролирания преход на системата към по-отворен, привидно либерален тип, също така взех участие и в дискусиите и избистряне на общите изводи, до които изследването стигна.

Към резултатите от изследователските ми занимания върху електроенергийната система от социалнонаучна перспектива, следва да добавя и публикуваната от престижното издателство Palgrave Macmillan студия *Bulgarian Power Relations: The Making of a Balkan Power hub*.⁸ В нея заедно с колегите Иван Чалъков и Ивайло Христов, разкрихме траекторията на изграждането на сложната структура на социалистическата енергийна система на България в годините след Втората световна война. Изследвайки формирането на тази ключова инфраструктурна система, с нейните национални и транснационални компоненти и връзки, очертахме израстването ѝ до ключов фактор в региона. Установихме, че изграждането на модерната национална критическа инфраструктура на страната възниква и се разраства в условията на сложните взаимоотношения между политическите ръководства на СССР и НРБ, подкрепата на съветските инженери и технологична инфраструктура и амбициозните решения на българските инженери. Основен резултат и принос от нашата работа бе защитата на тезата, че издигането на България като „енергиен център на Балканите“ е комплексен процес, сложна игра на сили, крепяща се на крехкия баланс между търсения стремеж за независимост на системата и нейната субординация от технологичната и суровинна база на СССР. Именно в така установената амбивалентност на българската енергетика се корени нейната критически формирана стабилност и мощ, но и уязвимост.

- Друга значима тема и предмет на изследване през последните години бе изучаването на астрономията от перспективата на социалните изследвания на науката и

7 (Чалъков, Христов, Митев 2013: 3).

8 Вж. Tchalakov, Mitev, Hristov 2013. Bulgarian Power Relations: The Making of a Balkan Power hub. In: The Making of Europe's Critical Infrastructure (eds. A. Kajser, E. Van Der Vlueten, P. Hogselius, A. Homels). Palgrave Mcmillan, 2013, 123-148 p.

технологиите. През 2016 г. заедно с един от моите студенти публикувахме статия в сп. *Социологически проблеми*⁹, където обобщихме нашите на наблюдения на терена на Националната астрономическа обсерватория „Рожен“, проведени през 2015 г. като част от лятната студентска практика за студенти от специалност Социология на правото, икономиката и иновациите в Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, и направихме някои важни теоретически заключения. Разглеждайки обсерваторията като особен тип лаборатория, ние защитихме тезата, че в условия на криза на изследователската ситуация (т.е. криза в нормалното протичане на експеримента), научният обект се конституира като особен продукт и резултат от „премерване на сили“ между хетерогенни участници (астрономи, звезди, планети, телескопи, компютърни програми и т.н.). Изявихме „практическата логика“ на обосноваване на „видяното“ в експеримента, според която учените действат, и доказахме, че при кризисни обстоятелства теоретически защитеният „репертоар“ на астрономите отстъпва пред един, така да се каже, прагматичен изследователски подход, в който наблюдаваният обект придобива автономност и „оживява“ *още преди* теоретическите заключения за неговата „същност“, но *едва след* като е влязъл във взаимодействие с останалите дейци на терена.

През същата година заедно с Иван Чалъков и Ирина Поправко подготвихме и рецензирахме сборник със студентски статии на английски език¹⁰, посветен на работата на НАО „Рожен“, разгледана от перспективата на социалните изследвания изследвания на науката и технологиите. В него са обобщени резултатите от проведената през 2015 г. и ръководена от нас международна лятна школа „Science and Technology as Way of Life and Identification: Observing the Practices at Confined Research Stations and Large Technical Systems in High Mountains“¹¹ и може да се каже, че представлява сериозно колективно изследване, обединяващо усилията на преподаватели и студенти, със значим принос за развитието на тази област в България и Русия.

9 Вж. Митев, Иванов. 2016. Когато звездите изчезнат. За конституирането на астрономическите обекти и тяхната автономност. В: Социологически проблеми. Тримесечно списание на Института по социология при БАН. 2016, Кн. 1-2, 66-84 стр.

10 Вж. Tchalakov, Mitev, Popravko (eds.) 2016. Anthropology of Science: Astronomy as a form of Life. Studio 18 Publishing House, Plovdiv, 2016.

11 Школата се състоя в периода 22.06-01.07. 2015 г. и бе подкрепена от Европейската асоциация за изследване на науката и технологиите (EASST), както и от Пловдивски университет «Паисий Хилендарски» и Томски държавен университет.

- Усилията ни в утвърждаването на „пловдивската школа“ в социалните изследвания на науката и технологиите бяха представени и обобщени в статия¹² в бюлетина на най-голямата световна организация в областта – Европейската асоциация за изследване на науката и технологиите (EASST). В нея, заедно с Иван Чалъков, изложихме резултатите и постиженията на създадения от нас изследователски център *Наука, технологии, иновации*, работещ към Философско-исторически факултет на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“ като единственото специализирано в областта звено у нас, партньор на някои от известните центрове във Франция, Холандия, Русия и др. страни.

- Не на последно място, през последните години имам принос и за издигането на нивото на обучение в областта на социалните изследвания на науката и технологиите. Освен споменатата работа за изследователския център „Наука, технологии, иновации“ и ръководството на летните практики, съм разработил и програмите на няколко учебни дисциплини за студенти от бакалавърски и магистърски програми. А през 2014 г. заедно с Иван Чалъков издадохме сборник с преведени на български език класически за тази парадигма текстове¹³, които оттогава служат за стабилна, съизмерима с тази на водещите университети, учебна база, която обезпечава висококачествената подготовка на нашите студенти.

Б) В изследванията на науката и образованието

- В резултат от работата ни в изследователския проект "Production of Knowledge Revisited: The Impact of Academic Spin-Offs on Public Research Performance in Europe", подкрепен от Европейската комисия по Шестата рамкова програма, заедно с Иван Чалъков и Венелин Петров публикувахме студия в престижното списание *Minerva*¹⁴. В нея разкрихме спецификата на академичното предприемачество в България (и отчасти в Югоизточна Европа) и неговата зависимост от изминатия път на: а) утвърждаване в социалистическата структура на обществото и висшето образование, наука и икономика; б) постсоциалистическите му трансформации след 1989 г. Появата и утвърждаването на *spinn-off* дейности по време на Прехода бяха идентифицирани като двоен резултат от «конверсията» на натрупаните ресурси от страна на учените по време на работата им в НИС-отделите на университетите от една страна, и, от друга —

12 Tchalakov, Mitev 2016. STS in South-East Europe: the Plovdiv University School. EASST Review: Volume 35(1), March 2016. (co-author with Ivan Tchalakov) (<https://easst.net/issue/easst-review-volume-351-march-2016/>).

13 Вж. Чалъков, Митев. (съставители) 2014. Антология по социални изследвания на науката и технологиите. Том първи: Теорията за дейците мрежи. ИК Студиопласт, Пловдив.

14 Вж. Tchalakov, Mitev, Petrov 2010. The Academic Spin-Offs as an Engine of Economic Transition in Eastern Europe. A Path Dependent Approach. In: *Minerva*, 2010, Volume 48, Number 2, 189-217 pages.

тежката икономическа обстановка и «стягането» на институционалната рамка, в която учените и изследователите работят. Разпадането на здравата преди 1989 г. връзка наука-индустрия, появата на т.нар. от нас «студена война» между «чистите учени» и учените предприемачи и установеното недоверие между бизнеса и науката, динамичната икономическа среда и «ре-стартирането» на пазарните отношения бяха разгледани като условия за утвърждаване на нови, либерални, форми на академичното предприемачество.

Резултат от работата ми по този проект бе и публикуваната в сп. *Социологически проблеми* статия *Кратка история за един «предприемачески» университет*¹⁵, в която, на базата на изследване на един конкретен случай на български университет, илюстрирах как на практика се реализира предприемаческия потенциал на учените в условията на Прехода през 1990-те години у нас. Перифразирайки Латуровия класически въпрос «кой в действителност прави науката», показах, че в условия, когато публичните изследователски институции са в криза, а бизнеса и индустрията са се свили, индивидуалните усилия на отделни изследователи са тези, които наново свързват разкъсаните институционални връзки между наука и икономика.

- През 2012 г. в резултат на участието ми завършения през същата година тригодишен изследователски проект "Професионалната реализация на дипломираните социолози в България през периода 1990-2006 г.: между пазара на труда, публичните политики и висшето образование", подкрепен от Фонд научни изследвания, публикувах една самостоятелна студия и една в съавторство.¹⁶

В първата съм представил социалистическото наследство, засягащо професионализирането на социологията, както и постсоциалистическите трансформации на проблема за професионалните реализации на дипломираните в специалността. Очертах основните аспекти, касаещи този въпрос, в траекторията на промяна от идеологически оправдана към професионално защитавана Социология, случила се у нас след 1989 г. Вследствие на проведения анализ, изявих условията за (не)възможност за дефиниране на социологическата професия като ясно определен набор от компетенции и квалификация с точно определена пазарна ориентация.

15 Вж. Митев 2011. Кратка история за един „предприемачески“ университет. В: Социологически проблеми. В: сп. Социологически проблеми. Тримесечно списание на Института по социология при БАН. 2011, Кн. 1-2.;138-153 стр.

16 Вж. Митев 2012. Проблеми на социологическите професии в България: условия за възможност и зависимост от изминатия път. В: Социологически проблеми. Тримесечно списание на Института по социология при БАН. 2012, Кн. 3-4, 7-40 стр.; Славова, Митев 2012. Висшето образование като предприемачески експеримент: три портрета на специалност социология в България (1990-2006). В: Социологически проблеми. Тримесечно списание на Института по социология при БАН. 2012, Кн. 3-4, 97-151 стр.

Във втората студия, чрез изследване на три случая (на Софийски университет, Югозападен университет и Пловдивски университет) от живота на българската университетска социология, заедно с колегата Петя Славова разкрихме типичните форми на академично предприемачество, установени в годините на Прехода. В нея подложихме на анализ законодателните инициативи във висшето образование през 1990-те, съпътстващите ги институционални промени и формирането на образователния пазар у нас. Разкрихме тактиките и стратегиите на академичните предприемачи при утвърждаването на новия облик на социологията и проследихме техните траектории. Анализирайки нейния път на диверсификация и професионализация в българските висши училища, допринесохме за по-плътното и пълнокръвно разбиране на битието на една научна специалност в българската социална реалност.